

*др Славко Царић,
редовни професор Правног факултета у Новом Саду*

ПОЈАМ ОРГАНИЗАЦИЈЕ УДРУЖЕНОГ РАДА И ЗАШТИТА ПРАВНЕ СИГУРНОСТИ НА ТРЖИШТУ

Основни субјекти у привредно-правном промету код нас су организације удруженог рада. Организација удруженог рада је генеричан правно-теоријски термин који у себи као основне појавне облике обухвата и основне организације удруженог рада, радне организације и сложене организације удруженог рада. У пракси, као појавни облик, организација удруженог рада не постоји, већ се појављује у једном од три напред наведених облика, а термин организација удруженог рада олакшава заједничко регулисање истих или сличних питања за све појавне облике. Ради се, дакле, о заједничким правилима за све појавне облике, а не о неком новом појавном облику. Ово је неопходно да се нагласи, јер се у једном делу наше самоуправне праксе идентификују организација удруженог рада са ранијим појмом предузећа, а то је погрешно.

Појам организација удруженог рада, као генеричан појам, обухвата битне особине свих појавних облика организација удруженог рада, а то су:

1. Организација удруженог рада је самостална и самоуправна организација.

2. Организација удруженог рада има одребена овлашћења и права у погледу средстава која се налазе у друштвеној својини и тим средствима организација удруженог рада одговара у робно-новчаном промету.

3. Организација удруженог рада по својој природи мора да представља одређено организационо јединство слободно удруженог рада и друштвених средстава у циљу постизања одређених друштвено-корисних циљева.

4. Организација удруженог рада увек има својство правног лица на основу Устава, наиме, ради се о друштвено-правном лицу.

1. Свака организација удруженог рада је по својој природи самостална и самоуправна организација. Организацијом удруженог рада управљају радници те организације, одлучујући о свим битним питањима на самоуправан начин. На основу овог битног елемента појма организације удруженог рада код нас она је основни субјект привредног права и разликује се од субјеката привредног односно трговачког права не само у капиталистичким земљама, него и у другим социјалистичким зем-

љама. Иако самоуправљање постоји данас у преко 150 земаља света једино је код нас оно једна од битних компонената појма организације удруженог рада, тј. субјекта привредног права. Самоуправљање није битан елеменат појма субјекта привредног права ни у оним земљама у којима постоји, јер се тада на самоуправан начин не одлучује о битним и основним питањима, као што је то случај код нас.

Самосталност организације удруженог рада, иако се ради о релативној самосталности, је битна и неопходна особина свих организација удруженог рада код нас јер се без самосталности организација удруженог рада не би могло говорити о самоуправљању као основном и реалном друштвено-економском односу. Без самосталности организација удруженог рада се исто тако веома тешко може говорити о тржишној особини нашег привредног права.

Самосталност организација удруженог рада се изражава и на тај начин што се ради о организацији којом се на трајан начин обавља нека друштвено корисна делатност.

Самосталност организација удруженог рада је код нас загарантована савезним, републичким и покрајинским уставима, а ово уставно начело је уграђено у великом броју закона. Самосталност организација удруженог рада постоји у уставним и законским оквирима, исто тако у друштвеним договорима и самоуправним споразумима и преко тих утврђених граница самосталности државни органи и други друштвени субјекти не могу ограничавати самосталност организација удруженог рада. У начелу, самосталност организација удруженог рада се ограничава законом или у складу са законом, ради заштите других друштвених интереса и циљева.

Самосталност организација удруженог рада се посебно огледа у самосталном планирању своје делатности, као и у самосталном управљању друштвеним средствима која су удружена у тој организацији удруженог рада.

2. Организација удруженог рада има одређена права у погледу средстава која су у друштвеној својини и којима управља организација удруженог рада.

Организација удруженог рада обавља своју делатност на основу средстава која се налазе у друштвеној својини. Друштвеним средствима којима управља, организација удруженог рада за преузете обавезе одговара у робно-новчаном промету.

Уставна начела о друштвеној својини и самоуправљању разрађују се у одговарајућим одредбама Закона о удруженом раду из 1976. године.

Средства за производњу и друга средства рада су ствари, материјална права и новчана средства која радници у основним и другим организацијама удруженог рада и у радним заједницама користе у процесу рада, и, као производ удруженог рада и доходак остварен у удруженом раду, произведу и стекну радом и пословањем. То су средства рада и пословања. Средства рада и пословања могу бити основна и обртна средства. Обртна средства су сва она средства рада и пословања која нису основна средства, а основна средства су ствари чији је век употребе од једне године, а чија се вредност постепено преноси на производе удруженог рада и надокнађује из остварених прихода у облику амортизације. Основна средства су и ствари које се налазе у изградњи као и

материјална права која су услов рада и пословања како се њихова вредност надокнађује из остварених прихода у виду амортизације.

Средства за задовољавање заједничких потреба су средства која радници издвајају из дохотка основне организације удруженог рада, односно радне заједнице у којој раде, из својих личних доходака удружују их за задовољавање заједничких потреба и интереса.

На основу права рада радници у удруженом раду имају право и обавезу да се користе друштвеним средствима и да располажу њима у складу са наменом и природом тих средстава. Радници су дужни да чувају друштвена средства, да их заштићују од уништавања и оштећења и да средства брижљиво и савесно употребљавају. Они имају право и обавезу да осигуравају друштвена средства, у складу са законским прописима. Ако се ради о основним средствима која су физички дотрајала и технички застарела, радници та средства могу да расходују. Уколико је основно средство оштећено или уништено услед више силе или на други начин, радници имају право да отпишу вредност тог основног средства у висини настале штете. Право усклађивања вредности основних средстава која се воде у евиденцији друштвених средстава са њиховом тржишном вредношћу представља револоризацију основних средстава. Радници у основним организацијама удруженог рада могу самоуправним општим актима предвидети и услове и начин давања основних средстава на привремено коришћење другим лицима.

Радници у удруженом раду у самоуправној интересној заједници, месној заједници и друштвено-политичкој заједници имају право да приликом делегирања делегата управљају средствима за задовољавање општих друштвених потреба.

Друштвена средства се налазе у правном промету који може бити законом ограничен. Друштвено правна лица у правном промету имају право да у вези са друштвеним средствима закључују самоуправне споразуме и уговоре и врше друге правне послове у оквиру правне способности. То је право располагања друштвеним средствима. Ово право обухвата у себи право преноса друштвених средстава на друга друштвена правна лица, прибављање средстава у друштвеној својини, од ималаца права својине, отуђивање друштвених средстава из друштвене својине, давање средстава на привремено коришћење и да на други начин располажу друштвеним средствима.

Основно је правило да право располагања друштвеним средствима има основна организација удруженог рада уколико самоуправним споразумом о удруживању није предвиђено да се ово право располагања преноси на радну организацију. Ствари које представљају средства за производњу и друга средства рада и средства заједничке потрошње не могу се без накнаде отуђити из друштвене својине, ако то није изричито предвиђено законом.

Добра у општој употреби су пољопривредно добро и грађевинско земљиште, шуме, шумско земљиште и друга природна богатства. Ова добра у општој употреби не могу се отуђити из друштвене својине, ако то није законом изричито предвиђено.

3. Организација удруженог рада мора представљати одређено организационо јединство слободног удруженог рада радника и друштвених средстава у циљу остваривања одређених друштвено-корисних циљева.

Организација удруженог рада се оснива слободним удруживањем рада радника и друштвених средстава и то удруживање мора представљати организационо јединство које се првенствено изражава у захтевима, друштвеним договорима, самоуправним споразумима и другим општим самоуправним актима.

Ово организационо јединство по правилу има трајан карактер и садржи у себи јединствено иступање у правном промету са другим субјектима.

Основно је правило да се унутрашња организација и ово организационо јединство у свакој конкретној организацији општим актима те организације удруженог рада, који с друге стране морају бити у складу са законом и прихваћеним самоуправним споразумима и друштвеним договорима.

Организационо јединство представља изузетно значајну битну компоненту у свакој организацији удруженог рада и због тога се минимум организационог јединства утврђује у Уставу и закону.

4. Организација удруженог рада има својство друштвено-правног лица.

Свака организација удруженог рада изричито на основу члана 45. Устава СФРЈ из 1944. године има својство друштвено правног лица, са правима, обавезама и одговорностима која имају на основу Устава, закона и самоуправног споразума о удруживању, односно на основу акта о оснивању.

Свака организација удруженог рада се мора уписати у регистар организација удруженог рада нарочито у погледу права, обавеза и одговорности у правном промету.

Правни субјективитет организација удруженог рада може бити различит, али је битно то да је свака организација удруженог рада самостално правно лице.

Често се у правној теорији организација удруженог рада која обављају привредне делатности привредним организацијама удруженог рада или привредним организацијама. Значи, привредне организације удруженог рада се разликују од других организација удруженог рада, на основу карактера своје делатности, карактер привредних делатности значајно утиче на разлике у правном положају организација удруженог рада, јер су једино привредне организације удруженог рада тржишни учесници у погледу своје основне делатности.

У привредно правном промету се ређе непосредно појављује сложена организација удруженог рада, иако то правно није искључено. Основни тржишни субјекти су основне организације удруженог рада и радне организације. Односи између основних организација удруженог рада у саставу једне радне организације, као и односи између радних организација у саставу сложене организације удруженог рада, регулише се одговарајућим самоуправним споразумом о удруживању. Овај самоуправни споразум о удруживању у радну организацију, односно сложену организацију удруженог рада је битан ради заштите правне сигурности на тржишту и због тога подлеже регистрацији код надлежног регистарског суда који води регистре организација удруженог рада, чија су седишта на подручју регистарског суда. Међутим, у позитивном праву недостају одговарајући стандарди који морају бити испуњени да би јед-

на организација, или сложена организација удруженог рада могла иступати на тржишту, посебно стандарди о минималној имовинској основи за такво иступање. Управо због тога, што су такви недостаци у нашем позитивном праву очигледни, постоји велика опасност правне несигурности на тржишту, јер с једне стране имамо неограничену правну и пословну способност радних организација и сложених организација удруженог рада у погледу истицања обавеза на тржишту, а с друге стране постоје прописани имовински и материјални минимуми као гаранција правне сигурности за преузете обавезе. Овај раскорак између овлашћења и материјалне основе одговорности за преузете обавезе је изразито жариште правне несигурности на тржишту и због тога би било неопходно да се доградња нашег правног система оствари у томе смислу ради елиминације потенцијалне правне несигурности на тржишту. У упоредном праву то се остварује на разне начине. Најчешће се законски прописује имовински минимум за стицање обавеза до одређеног имовинског обима или се утврђују различити типови привредних субјеката, много детаљније и разубјеније него досад, с тим да је за сваки тип привредног субјекта утврђена и ограничена могућност стицања обавеза на тржишту. У нашим ранијим прописима постојала је неограничена одговорност основних организација удруженог рада за обавезе радне организације у чијем су саставу. Сматрамо да је то добро што је укинута у нашем праву, али укидањем ових заштитних правних инструмената, створена је правна празнина коју доградња нашег правног система, у циљу заштите правне сигурности и самоуправљање радника у удруженом раду, треба да отклони. Очекивања да ће се ова правна празнина елиминисати у самоуправној пракси одговарајућом садржином самоуправних споразума о удруживању и пренаглашеном улогом регистара организација удруженог рада, нису се међутим остварила. Због тога је неопходна законска интервенција и доградња и надградња основних принципа и правила о појму организација удруженог рада са аспекта заштите правне сигурности у привредном правном промету.

dr Slavko Carić,
professor of the Faculty of Law in Novi Sad

THE NOTION OF ORGANISATION OF ASSOCIATED LABOUR AND PROTECTION OF LEGAL SECURITY IN THE MARKET

Summary

The notion of organisation of associated labour, as a general and generic one, includes essential characteristics of all existing forms, of the organisations of associated labour, namely:

(1) The organisation of associated labour is an independent and self-managing organisation;

(2) the organisation of associated labour is entrusted with specific authority and rights in relation to resources which are in social ownership, and the organisation of associated labour is liable with these resources in the commodity-money transactions;

(3) in its nature the organisation of associated labour has to represent specific organisational unity of the freely associated labour and socially-owned resources with the aim of reaching socially useful targets;

(4) the organisation of associated labour has always the property of

juridical person on the ground of the Constitution, so that it is a social artificial (juridical) person.

Most frequent in the economic and legal trade as subjects are the basic organisations of associated labour and the work organisations. The relationship between the basic organisations of associated labour within the framework of a work organisation, as well as the relationships between the work organisations within the framework of a composite organisation of associated labour are regulated by self-management agreements on associating. By means of these self-management agreements on associating a correct balance should be established between the authority in terms of assuming obligations (duties) and the property law ground of liability for the duties assumed. Since this is not effected in practice to a satisfactory degree, as far as legal security is concerned, it is necessary to intervene by statute, since this legal vacuum in Yugoslav substantive law may become rather dangerous spot of legal insecurity in the market.

dr Slavko Carić,
professeur de la Faculté de droit à Novi Sad

NOTION DE L'ORGANISATION DU TRAVAIL ASSOCIÉ ET PROTECTION DE LA SÉCURITÉ JURIDIQUE SUR LE MARCHÉ

Résumé

La notion de l'organisation du travail associé en tant que notion générale et générique englobe les qualités essentielles de toutes les formes de travail associé qui paraissent, à savoir:

1. L'organisation de travail associé est une organisation autonome et autogestionnaire.

2. L'organisation de travail associé a des procurations et droits définis quant aux moyens qui sont en propriété sociale et l'organisation de travail associé est responsable de ces moyens dans le trafic marchandise — monnaie.

3. De par sa nature, l'organisation de travail associé doit présenter une unité organisationnelle déterminée du travail librement associé et des moyens sociaux dans le but d'atteindre des objectifs définis socialement utiles.

4. L'organisation de travail associé a toujours la qualité de personne morale, selon la Constitution, il s'agit d'ailleurs de personne morale sociale.

Les organisations élémentaires de travail associé et les organisations de travail sont les sujets les plus fréquents dans le trafic économique — juridique. Les rapports entre les organisations élémentaires de travail associé dans la structure de l'organisation de travail, ainsi que les rapports entre les organisations de travail mêmes dans la structure de l'organisation complexe de travail associé sont réglés par accords autogestionnaires sur l'association. Il faudrait que cet accord autogestionnaire d'association établisse un équilibre correct entre les procurations quant à l'obtention des obligations et la base matérielle de responsabilité pour les obligations assumées. Etant donné que ceci n'est pas réalisé de manière satisfaisante dans la pratique au point de vue sécurité juridique sur le marché, il est indispensable que ce soit fait par voie légale car ce vide juridique dans notre droit positif peut être un foyer fort dangereux de l'insécurité juridique sur le marché.